

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

JESMO LI LJUDSKA BIĆA ILI LJUDSKA DJELA?

IVAN MEŠTROVIĆ
Vječnost u kamenu

HARMONIJA
Sklad raznolikosti

ODGOVORNOST
U OBRAZOVANJU

PATOMSKI
KRATER

4

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

09 | 2020. WWW.NOVA-AKROPOLA.COM

Sadržaj

4 JESMO LI LJUDSKA BIĆA ILI LJUDSKA DJELA?

Archana Samarth

8 STRAH OD ODGOVORNOSTI U OBRAZOVANJU

Sabine Leitner

10 HARMONIJA – Sklad raznolikosti

Marta Mihičić

12 IVAN MEŠTROVIĆ Vječnost u kamenu

Anastazija Pulja

17 MEDEN AGAN – NIČEG PREVIŠE

18 PATOMSKI KRATER Gnijezdo ognjenog orla

Anđela Marković

Impresum:

Glavni urednik: Andrija Jončić

Izvršna urednica: Nataša Žaja

Urednici rubrika: Dijana Kotarac, Ana Jončić,
Jerko Grgić, Nataša Žaja, Branko Zorić, Damir Krivdić

Lektura: Vedrana Novović, Branka Žaja

Tehničko uredništvo:

Svjetlana Pokrajac, Matija Prević

ISSN 1849-6237

Izdavač:

NOVA AKROPOLA - kulturna udruga

Ilica 36, 10000 Zagreb

Tel: 01/481 2222

web: www.nova-akropola.hr

e-mail: info@nova-akropola.com

8

10

12

17

18

Jedna od čestih tema današnjih rasprava i članaka vezana je uz kvalitetu života. No bez obzira na brojne analize i praktične savjete, očito je da sporo ostvarujemo pomake. U moru raznih pristupa, usmjerit ćemo pažnju samo na dio zabrinjavajućih ekstrema.

Na materijalnom planu, malobrojni bogati prisvajaju sve više, dok veliki dio ljudske populacije živi u sve većoj bijedi i bori se za puko preživljavanje. Ako čovječanstvo poimamo kao cjelinu poput živog organizma, kako ukazuju stari i suvremeni mislioci, onda takvo stanje zabrinjava još više od Teslina upozoravajućeg primjera *bolesnog prsta koji boli čitav organizam*.

Na planu osjećaja i misli stvarni život jedva tinja u borbi raznih plitkih ideologija i gotovo animalnih obrazaca sloboda koji nam nameću razne umjetne potrebe i ovisnosti. Stvara se samo iluzija mogućnosti izbora, a zapravo se vlastitom voljom sve manje odlučuje. Svijest o odgovornosti se rasplinjuje, dok jača potreba za različitim vrstama psihičkog bijega – u virtualni svijet, opijate ili u zatvorene interesne krugove.

Uzvišeniji plan čovjeka često se gubi u popularnom no prividnom duhovnjaštvu koje se većinom oslanja na izvanjske efekte i privlačne forme te vodi u pogrešnom smjeru: u sebičnost i izolaciju od svijeta i njegovih problema... U konačnici, ne pronalazi se dublji smisao ni dugotrajno ispunjenje.

Ne ulazeći u uzroke koji su doveli do ovog stanja, ono u što možemo biti sigurni je to da nas kriza na svim njenim razinama ne ostavlja ravnodušnima. Svaka je kriza pokretač promjena koji u nama budi čitav niz preispitivanja i traženja. U tome nismo sami. Uz nas su mnogi primjeri mudrosti življenja ljudi u svim epohama, koji nas mogu inspirirati u nadilaženju poteškoća i ostvarenju kvalitetnijeg života. ♀

JESMO LI LJUDSKA BIĆA ILI LJUDSKA DJELA?

Archana Samarth

Ovo pitanje je vrlo aktualno u vremenu u kojem živimo. Ritam života, ubrzan potrebom za stalnim kretanjem, žurbom ili postignućem, naglašava važnost koju dajemo djelovanju. Samo biti, kada se čini da je cijeli svijet uhvaćen u vihor djelovanja, čini se tako pasivnim! Radeći, osjećamo se aktivnima, osjećamo da smo preuzeli odgovornost za svoj život. No, jesmo li zaista preuzeli odgovornost za vlastiti život i dali mu ispunjavajuće usmjerenje? Razmotrimo, dakle, ovu misao u našem aktualnom kontekstu.

Živimo u stoljeću znanstvenog i tehnološkog napretka koje ubrzano kreće u digitalno doba. Pod utjecajem globalizacije, svijet u kojem živimo tobože smo pretvorili u "globalno selo". Riječ "selo" evocira slike spokoja i zajedništva, zajednice u kojoj rođenja, vjenčanja, svetkovine, pa čak i smrt okupljaju ljude. Pa ipak, unatoč tome što živimo u svijetu zbliženom tehnologijom, čini se da živimo u razdoblju sve češćih sukoba i razdvojenosti.

Pogledajmo kako izgleda prosječan dan u našem naprednom svijetu. Kad se probudimo, um nam je

preplavljen stotinama stvari koje trebamo učiniti. Zahvaljujući tehnologiji možemo upravljati svojim računima, sredstvima, pa čak i kupovati namirnice putem interneta. Na radnom mjestu uključujemo svoje stolno ili prijenosno računalo da bismo otvorili poštanski pretinac prepun elektroničke pošte koja čeka da joj se posvetimo. I prije nego što počnemo rješavati nagomilanu poštu, stalno pristiže nova. Vrijeme je trenutačnog odgovaranja. Stalno odgovaramo na zahtjeve kibernetičkog svijeta i na potrebe i zahtjeve neposredne, opipljive okoline. Gotovo da poželimo nekadašnju poštu, kod koje je između slanja i primanja bilo dovoljno vremena za razmišljanje, bez pritiska nužnosti trenutačnog odgovora.

Da bismo se izborili s brojnim i rastućim zahtjevima, nastojimo pronaći načine i određena "brza rješenja". Dok kuhamo ili čekamo na semaforu, pomišljamo: "Zašto ne uputiti odlagani telefonski poziv roditeljima ili prijateljima?" Naposljetku, imamo samo dvadeset i četiri sata dnevno i dvadeset i četiri tisuće obaveza! A najbolje rješenje za ovaj problem je, naravno, *multitasking* (obavljanje više zadataka isto-

vremeno)! Kombiniranje aktivnosti i korištenje svake minute do maksimuma ključ je za upravljanje vremenom! Tvrtke vole *multitaskere*. Vjeruje se da oni povećavaju produktivnost jer ostvaruju više uz minimalne resurse. To je fenomen koji nije ograničen samo na radno mjesto. Često vidamo da ljudi na ulici razgovaraju na telefon dok hodaju, jedu, kupuju itd.

Je li ovo dobro? Na prvi pogled izgleda dobro, ali zapravo nije. Nedavna neuroznanstvena istraživanja pokazala su da mozak ustvari ne obavlja zadatke istovremeno. On se samo brzo prebacuje sa zadatka na zadatak. Svaki put kad se prebacujemo, npr. sa slušanja glazbe na pisanje tekstovne poruke ili na razgovor s nekim, u mozgu se događa proces zaustavljanja i pokretanja. Budući da to, kad imamo višestruki zadatak, moramo učiniti hitro, taj je proces za naš mozak grub, pa umjesto da štedi vrijeme, on ga troši (čak i ako je to samo mikrosekunda), manje je učinkovit, vjerojatno ćemo napraviti više pogrešaka, a s vremenom može postati energetske iscrpljujući. Nije ni čudo što to rezultira zamorom, unatoč tome što naizgled upravljamo vremenom i zadaci su uspješno obavljeni!

Kaže se da je vrijeme najveći "izjednačitelj"; bogati, siromašni, studenti, čelnici korporacija, muškarci i žene – svi imamo dvadeset i četiri sata dnevno. No za onoga tko najviše iskoristi (čitati: najviše "pretrpa") dvadeset i četiri sata kaže se da je uspješan i učinkovit. Veličamo neprestanu zauzetost jer ona daje osjećaj produktivnosti, djelovanja. Sokrat je govorio da se treba paziti jalovosti užurbanog načina života. Jalovosti? Kako, kad je moj život toliko ispunjen aktivnošću? No, razmotrimo bolje tu misao...

Stalno smo u kontaktu s ljudima, a naša obitelj i prijatelji su nam "bliže", unatoč fizičkoj udaljenosti, zahvaljujući širokom spektru dostupnih elektroničkih naprava i digitalnih medija. Međutim, iako smo

stalno u kontaktu, jesmo li uistinu povezani u pravom smislu te riječi? Čini se da je lakše povezati se putem interneta nego razgovarati u četiri oka. Pitajte ljude oko sebe što više vole – nazvati nekoga ili mu poslati SMS poruku? Mnogi će vjerojatno odabrati ovo drugo. Kažemo da nam štedi vrijeme i da manje ometa... Istina, zgodnije je. Osim toga, ne moramo slušati mišljenja drugih! No, je li to istinski odnos? Ili smo ga sveli na puku transakciju?

Tehnološki napredak nije loš. No važno je zapitati se služi li tehnologija nama ili smo mi postali njezini robovi? Imamo li kontrolu nad njom ili ona kontrolira nas? To je pravo pitanje!

Igramo različite uloge u životu, a svaka od njih dolazi s određenim odgovornostima i očekivanjima. U svakoj pokušavamo zadovoljiti neku potrebu: za svidanjem, za financijskom sigurnošću, prihvaćanjem, statusom, moći, prestižem itd. Osjećamo da nas se rasteže u različitim smjerovima... svi nekamo žurimo, radimo, radimo, radimo i prenaprežemo se kako bismo ispunili mnoštvo svojih uloga. Jesmo li u tom nastojanju da zadovoljimo svaku od svojih potreba pokretani nutarnjim ili izvanjskim pokretačem? Kada ćemo, na primjer, reći da imamo dovoljno? Gledajući oko sebe, vidimo da drugi imaju više. Jesam li zadovoljan onime što imam ili se osjećam nelagodno jer nešto propuštam?

Želim svom djetetu omogućiti najbolje obrazovanje, pa ga šaljem u školu za koju mi svi moji prijatelji kažu da je najbolja i gdje se školuju njihova djeca. Tužno je što se dijete mora odreći svog vremena za igru jer svakodnevno gubi dva sata da bi stiglo do škole i vratilo se kući. Ali to je najbolja škola! No, utjecaj vršnjaka ne djeluje samo na tinejdžere, već i na odluke odraslih. Kako se možemo osjećati gospodarima vlastitog života ako stalno pokušavamo održavati korak s drugima i tražimo njihovo odobrenje?

Povrh toga, dopuštamo si zbunjenost brkajući svoje želje sa svojim potrebama. Potrebe su po definiciji neophodne za preživljavanje. Želje su samo nametnuti zahtjevi. Ponekad se uvjeravamo da ne možemo živjeti bez udobnosti i raskoši pretvarajući svoje želje u prividne potrebe. Na primjer, iako je lijepo imati najnoviji model mobilnog telefona, trebamo li zaista sve njegove raspoložive mogućnosti i aplikacije? Možda nas na to nagoni društveno uvjetovani pritisak. Tko diktira koliko je dovoljno? Ponašamo li se automatski, slijedeći "krdo"? Čini se kao da smo vođeni nečim izvanjskim, a da toga nismo ni svjesni.

Ukratko, raditi znači biti zauzet odrađivanjem stavki s popisa obaveza potaknut vanjskim poticajima, raditi nešto zato što se to očekuje od nas ili zato što tako ispunjavamo neku neutaživu potrebu. Štoviše, kako tehnologija i umjetna inteligencija polako i lukavo sve više prožimaju naš život, tako raste i prijetnja mehaničnosti koja se nadvija nad našim glavama. Zato je vrijeme da svjesno i kontinuirano potvrđujemo svoju istinsku, ljudsku prirodu.

Dakle, što je s bivanjem? Kao prvo, razmotrimo što znači biti ljudsko biće. Ljudska bića su se oduvijek pitala: "Tko sam ja?" Različite filozofske škole i teolozi opisuju ljudsku konstituciju na različite načine, ali njezina temeljna načela ostaju upadljivo ista.

Ljudsko biće, prema zapadnoj tradiciji primjerice, ima sposobnost djelovanja na različitim razinama svijesti, dok se "središte" njegove svijesti mijenja i pomiče s jedne razine na drugu. Tako možemo reći da imamo "nižu" svijest usmjerenu na tjelesne, emocionalne i mentalne planove, ali imamo i "višu" svijest, područje koje je iznad uobičajene svijesti, nazvano "nad-mentalnim".

Kada su naš fokus preživljavanje, utjeha i užitak, kažemo da je naša svijest fiksirana na fizičko tijelo. Na drugoj razini, kada smo pokretani osjećajima – "nisam raspoložen/a", "to je uzbudljivo, hajdemo to raditi", "povrijeđen/a sam" – može se reći da je naša svijest fiksirana u emocionalnom svijetu. Zatim, postoji vrijeme kada racionaliziramo, tražimo činjenice ili dopuštamo da naše mišljenje, sklonosti ili odbojnosti utječu na naše odluke i djelovanje; tada je naša svijest na mentalnoj razini.

Različite tradicije govore o unutarnjoj bitci između dviju sila prisutnih u čovjeku; ona koja nas povlači

dolje je zemaljska i materijalna, a druga uzdiže našu svijest na više razine "poput vatre koja daje svjetlost i diže se prema božanskom". Ova stalna bitka predstavlja ljudsko biće, jedino stvorenje s mogućnošću izbora. Tako možemo reći da roditi se kao ljudsko biće znači imati izbor: dopustiti nižem ja da preuzme vodstvo ili našem višem ja omogućiti da usmjerava naše postupke i načine reagiranja na okolnosti.

Kako premostiti jaz između svog nižeg i višeg ja? Kako napraviti korak iz posjedovanja potencijala u njegovo ostvarenje? Izražavamo li uistinu kao ljudska bića svoj pravi ljudski potencijal? I što je to pravi ljudski potencijal? Kada možemo reći da smo ga doista iskazali?

Biti ljudsko biće je *biti* – biti prisutan potpuno u trenutku, tjelesno, umom i dušom, za razliku od djelomične prisutnosti, stanja zbunjenosti mnogim podražajima vanjskog svijeta. To znači biti usredotočen

sviješću.

Tek kad smo svjesni, možemo se posvetiti određenom trenutku prije nego što on prođe i nestane. *Biti* znači povezati se sa svrhom onoga što radimo i posvetiti se tome. Na primjer, kada smo s prijateljem, budimo prijatelj u najpotpunijem smislu. Ako kažemo da smo građanin, budimo pravi građanin.

Naš um je poput majmuna koji skače s jedne grane na drugu. Neumorno skače s jedne misli na drugu, od jedne ideje k drugoj ili se stalno kreće između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. On je fragmentiran i rijetko cjelovit. To nas često navodi na misao: "Kada i gdje mi je pobjegao onaj važni trenutak?" To je mogao biti neki zadatak kojim smo se bavili, razgovor s nekim, čitanje, što god. "Unutarnji majmun" nas obuzima i ometa. Ta se ometanja pojavljuju u različitim oblicima. Ponekad se javljaju kao glas nutarnjeg suca koji pronalazi krivnju i sumnje, bilo nas samih bilo drugih. Ponekad se pojavljuje u obliku emocionalnih previranja – kad smo uzrujani ili ljuti. Tada smo toliko obuzeti osjećajima da neposrednu stvarnost i ne zamjećujemo. Ponekad su strah

i tjeskoba ti koji nas ometaju i odvlače od svjesnosti trenutka. To može biti tjeskoba izazvana strahom od onog što će drugi reći o nama ili pak strahom od neuspjeha, od gubitka nečega ili nekoga za kog smo vezani. Kada su ti glasovi glasni i snažni, oni skreću našu pažnju od sadašnjosti. Zbog toga ne doživljavamo trenutak u potpunosti i gubimo njegovu bit.

U svemu tome, dajemo li najbolje od sebe? Jesmo li predani u svojim odnosima, u svom poslu? Ili samo radimo automatski? To je pitanje koje se moramo zapitati. Rokovi i popisi obaveza nisu sami po sebi loši, no loše je to što smo opsjednuti onime "koliko" umjesto "kako". Kada žrtvujemo kvalitetu za kvantitetu, vrlo je vjerojatno da radimo površno i zanemarujemo dubinu. A *biti* znači unijeti dubinu i smisao u ono što radimo.

Drevna egipatska kultura naglašavala je važnost posvećenosti onome što se radi i unošenja smisla u sve što se čini. To su nazivali *nether*. Dakle, možemo reći da *biti* znači unijeti *nether* u sve što radimo i ispuniti smisao i svrhu onoga što radimo. Dok razgovaramo, na primjer, razgovarajmo na način da nas drugi razumiju i slušajmo s namjerom razumijevanja. Bilo da dišemo, jedemo, molimo ili radimo, činimo to tako da se povežemo sa smislom toga što radimo, sa svrhom toga čina, a ne samo zato što se to od nas očekuje. Učinimo to čitavim srcem, s predanošću i dajući najbolje od sebe.

Još jedan zanimljiv drevni egipatski koncept je *Mahat*, tj. Pravda. Ostvarenje pravde je ostvarenje našeg potencijala. Kada možemo reći da smo ostvarili svoj potencijal? Možda možemo početi ostvarivati svoj potencijal tek nakon što utvrdimo svrhu svog postojanja. Je li svrha akumuliranje bogatstva ili moći? Ili je

to znati tko sam, zašto mi je dana prilika ovog života? Mora postojati dublji smisao. Možda to znači razumjeti život; shvatiti značenje promjena i ciklusa, uspona i padova, životnih obrazaca. Ukratko, svrha našeg života mogla bi biti traženje istine. Citirajući Sokrata: "Čuđenje je početak mudrosti", pitam se nismo li se, ostavljajući djetinjstvo iza sebe, prestali čuditi?

Biti čovjek znači doživjeti entuzijazam (grčki pojam *en+theos* znači "u Bogu"). To znači vidjeti smisao u svemu – u ljudima oko sebe, stablima, životinjama, pa čak i kamenju i pijesku. Entuzijazam dolazi od spoznaje da smo povezani s onim božanskim i da imamo uzvišeniju svrhu.

Glavna razlika između životinja i ljudi je naša sposobnost izbora. Kao ljudska bića imamo sposobnost uzdizanja svijesti i shvaćanja da je ono što nas ograničava naše pogrešno poistovjećivanje sa svojim nižim ja. Odabrati identitet više svijesti znači vidjeti da nismo definirani samo svojim tijelom, svojim emocijama, nego da smo puno više, i da se možemo savladati da nas ne obuzmu. Tako vježbamo svoju slobodnu volju; volju kojom bираmo, kojom bivamo to što jesmo, kojom slijedimo svoju pravu svrhu u životu i činimo ono što je ispravno. Naravno, to nije lako, ali može se vježbati i primjenjivati.

Zaključimo, dvojba odabira između *biti* i *činiti* zapravo nije stvarna dvojba. Zato što se ne radi o ovom ili onom, nego i o jednom i o drugom. Trebamo živjeti s paradoksom istovremenog činjenja i bivanja. Ono što je pritom važno jest unijeti *biti* u *činiti* kako bismo vodili smisleniji život i izrazili svoj ljudski potencijal. ♀

S engleskog preveo: Krešimir Andjel

STRAH OD ODGOVORNOSTI U OBRAZOVANJU

Sabine Leitner

Mnogi smatraju da je bolje što manje se miješati u odrastanje djece. Ne žele im "nametati" vlastite vrijednosti ili "ispravljati njihovo ponašanje" te čak misle da su ispiti znanja i bilo koji oblik ocjenjivanja pogrešni i da mogu nanijeti trajnu štetu. To je vjerojatno reakcija na ranije pretjerivanje u odgoju, kada se od djece zahtijevalo da ih se "vidi, ali ne i čuje" i da se "ukalupe".

Nema sumnje da je takav strog odgoj i obrazovanje prouzročio puno štete. No, je li realistično misliti da možemo odgajati djecu bez da se na njih utječe na ovaj ili onaj način? Čini se da je to ostatak "romantičarskog" načina razmišljanja – koji je sam po sebi reakcija na prosvjetiteljstvo – prema kojem je priroda smatrana sasvim čistom, a na vidjelo su izašle prve negativne posljedice čovjekova "ometanja prirode".

Čini se očitim da svako živo biće ima u sebi ugrađen nacrt prema kojem će se razvijati, ako okolnosti

Čini se očitim da svako živo biće ima u sebi ugrađen nacrt prema kojem će se razvijati, ako okolnosti to dopuste, bilo da se radi o sjemenki biljke, životinjskom zametku ili čak o procesu kristalizacije minerala. Ni ljudska bića nisu od toga izuzeta i također se "razvijaju" iznutra prema van.

to dopuste, bilo da se radi o sjemenki biljke, životinjskom zametku ili čak o procesu kristalizacije minerala. Ni ljudska bića nisu od toga izuzeta i također se "razvijaju" iznutra prema van. No jednako je očito da se živa bića razvijaju ne samo u skladu sa svojom

"nutarnjom prirodom" nego i da odgovaraju na izvanjske podražaje koji pomažu ili ometaju razvoj, a mogu i "izvući" veliko mnoštvo različitih karakteristika. Okruženje ima golem utjecaj na ljudska bića i proizvest će različite mentalitete, emocionalne reakcije, ponašanja, sklonosti i odbojnosti. To okruženje više nije "prirodno", ono je "umjetno" jer ga je proizveo čovjek, i svi snosimo odgovornost za to, bili mi toga svjesni ili ne.

Protivnici ispita znanja i objektivnih (tj. vanjskih) standarda obično ističu da oni kod djece često stvaraju osjećaj neuspjeha i "da nisu dovoljno dobri" te da mogu uzrokovati traume. Ali ne smijemo zaboraviti da svako društvo zahtijeva određene standarde za potrebne uloge i profesije. Da bi se osiguralo da piloti, liječnici, znanstvenici itd. budu "dorasli poslu", potrebno je "nametnuti" određenu strogost u njihovoj izobrazbi i mjeriti rezultate. Nije dovoljno samo željeti upravljati zrakoplovom. U interesu je svih da bude bezuvjetno potrebno dokazati da osoba može obavljati posao pilota ili liječnika u svim zamislivim uvjetima i situacijama.

Moramo biti spremni prihvatiti "biće koje pokušava isplivati" iz svakog pojedinca, biti aktivni u stvaranju uvjeta koji će pomoći izvući ono najbolje iz svakog od njih te im omogućiti da napreduju u okruženju u kojem su rođeni. Ne možemo pobjeći od te odgovornosti.

Takva vrsta izobrazbe svakako je svojevrsno "uplitanje" u razvoj ljudskih bića jer izvana nameće neki ideal i određene "ocjene". Ali to nije nužno loše, to također može biti prilika da bilo koji potencijal dosegne "izvršnost", toliko cijenjen koncept starih Grka. Nadalje, neuspjesi i pogreške loši su samo u društvu koje ih vidi kao loše. Pasti i ponovno se ustati i nastaviti se boriti je ljudski, pa čak i herojski, a ne nešto čega se treba stidjeti.

Ne željeti "uplitanje" u razvoj ljudskog bića mogao bi biti samo nesvjestan strah od ogromne moći i odgovornosti koju imamo kao odrasli i osjećaja da to nadilazi naše sposobnosti i znanje. Ne znamo čak ni što je dobro ili loše za nas same, a kamoli za drugu osobu. Svijest o tome koliko smo prirodi nanijeli štete

pogrešno misleći da "znamo što radimo", čini nas razumljivo opreznima spram vlastite moći. Međutim, potpuna pasivnost i nemiješanje roditelja i odgajatelja nije rješenje i može imati ozbiljne negativne posljedice na razvoj mladih ljudi.

Moramo biti spremni prihvatiti "biće koje pokušava isplivati" iz svakog pojedinca, biti aktivni u stvaranju uvjeta koji će pomoći izvući ono najbolje iz svakog od njih te im omogućiti da napreduju u okruženju u kojem su rođeni. Ne možemo pobjeći od te odgovornosti.

Korisno je biti svjestan ogromne moći našeg uma i volje, no umjesto da se odričemo svoje moći, trebamo naučiti kako se njome mudro koristiti. 🏠

Sengleskog prevela: Dijana Kotarac

HARMONIJA SKLAD RAZNOLIKOSTI

Marta Mihić

Duša je vrsta harmonije, spoj suprotnosti, a čovjek je dio univerzalne harmonije.

Filolaj, Aristoksen

Harmoniju, sklad raznolikosti, možda je najlakše prepoznati u umjetnosti i u prirodi. Svaka harmonična umjetnička forma govori obraćajući se našem srcu jer Harmonija je uvijek tamo gdje je i Ljubav... W. A. Mozart je govorio: "Okupljam jednu do druge note koje se vole." U harmoničnoj glazbi nota *koje se vole* to je suglasje tonova koje ima moć da nas prenese u dimenzije toliko različite od onih svakodnevnih da na trenutke zaboravimo na sebe i na sve oko sebe. Ako pokušamo prenijeti taj doživljaj, ostajemo nijemi jer on premašuje snagu riječi. Isto nam se događa pri pogledu na noćno nebo osuto zvijezdama, voćku u cvatu, rijeku koja teče...

Prema pitagorejskim učenjima, univerzum je jedinstvena cjelina, a njegovi red i ljepota proizlaze iz usklađenosti raznolikosti, odnosno iz harmonije. Ljudsko biće može percipirati harmoniju i svjesno sudjelovati u njezinom uspostavljanju. Štoviše, za pitagorejce je to svrha čovjekova života.

I stoici govore o uspostavljanju sklada u sebi kako bismo se mogli uskladiti s drugima. Međutim, često nam to ne uspijeva jer živimo užurbano, raspršeno, zavedeni smo sjajem onoga što nema trajnije temelje, zapadamo u površnost koja nas udaljuje od harmonije.

Harmonija je neraskidivo povezana s ljepotom. Potrebno se zaustaviti, vidjeti i čuti, dopustiti sebi da nas dodirne. I ne samo to, harmoniju je potrebno ostvarivati u svakodnevnom životu.

Jedna budistička priča kaže da se Buddhin učenik

Sona umorio od pustinjačkog života punog odricanja i prepustio užicima. Buddha ga upita:

"Dijete moje, jesi li ikad svirao lutnju?"

"Jesam", odgovori Sona.

"Reci mi onda, ako su žice na lutnji prenapete, hoće li instrument dati pravi ton?"

"Neće", odgovori Sona.

"A hoće li dati pravi ton ako su prelabave?" nastavi Buddha s pitanjima.

"Neće ni tada", kaže Sona.

"Da bi ton bio savršen," nastavi Buddha, "potrebno je da žice budu dobro ugođene, ni prenapete, ni prelabave. Isto tako, tvoja će duša pasti u krajnost, što joj neće biti po volji, ako su njezine žice previše napete strogošću i odricanjem. A s druge strane, ako su njezine žice previše labave i popustljive, duša će omekšati i postati poput tijesta."

"Sona," zaključio je Buda, "uvijek živi tako da ti duša bude poput dobro ugođene lutnje."

Da bismo postigli pravi ton života, potreban je ustrajan rad na ugađanju naših žica. Simbolički rečeno, čovjek je satkan od više žica. Potrebno je ugoditi žice našeg tijela, emocija i uma, naš mali univerzum. To ne znači ugađati im, nego ih podesiti na onu frekvenciju pri kojoj daju najbolje od svoje prirode.

Na fizičkom planu to postizemo brigom o zdravoj prehrani, tjelovježbi, redovnoj higijeni, ravnoteži između aktivnosti i kvalitetnog odmora. U svemu tome potrebno se voditi zlatnim pitagorejskim pravilom: *ničeg previše*.

Da bi žica naših emocija davala skladne tonove, potrebno je živjeti velikodušnost, hrabrost, izbjegavati krajnosti u raspoloženjima i negativne osjećaje. Na planu našeg uma čestu disonantnu zbrku misli uklanjaju jasne ideje i nastojanje da ih se provede u djelo, što dovodi do iskustva koje nam daje sigurnost i stabilnost.

Žičani instrument ugađa se svaki put prije izvedbe kako bi njegov zvuk bio što ugodniji i ljepši. Tako i ljudsko biće, koje svakodnevno izlazi na pozornicu života, ima priliku usklađivati svoje žice i postupno ostvarivati harmoniju između onoga što osjeća i onoga što misli te djelovati u skladu s tim.

Sreća je kad je ono što mislite, ono što govorite i ono što radite u harmoniji. – Gandhi

Harmonija je karakteristika autentičnog čovjeka, onog koji je vjeran svojoj ljudskoj prirodi. Življenje harmonije nam nije dano po rođenju, već ju je potrebno ostvarivati kroz život. I to najčešće u trenucima borbe unutar nas samih, kad pokažemo zube našim slabostima, ljutnjama, inercijama, sumnjama, svim onim disonantnim šumovima koji olabavljaju žice. Tada se ponovno uspostavlja ravnoteža. Možda je zato, prema mitu, Harmonija kći boga rata Aresa.

No da bismo iz te borbe izašli kao pobjednici, potrebno je znati u ime čega se borimo. Harmonija je zato i kći božice ljubavi Afrodite. Boriti se sa sobom da bismo živjeli ljubav i bili bolji, iskreniji, pravedniji, način je usklađivanja s uzvišenom *harmonijom sfera*. ♪

IVAN MEŠTROVIĆ

Vječnost u kamenu

Anastazija Pulja

*Treba biti zaljubljen u vječnost, da djelo bude bar sjena njezina.
Besmrtnost je u nama zatvorena kao u tamnici, treba da je pustimo na
svjetlost – u harmoniju s onim što je besmrtno oko nas i iznad nas.
To je inspiracija, muza i otkrivenje.*

Ivan Meštrović

Kada se uspnemo širokim stepeništem koje vodi do vrta Meštrovićeve vile, današnje Galerije Meštrović u Splitu, čini nam se kao da smo na tren uronili u mediteransku oazu čistih boja i ljepote. Čempresi, ružmarin, brački kamen,

kipovi, nebo i more, na skladan način uklopljeni u cjelinu, i nakon Meštrovićeva odlaska još su uvijek prisutni i podsjećaju na umjetnikovu težnju da prenese ideju harmonije i vječnosti u prolaznost i promjenjivost koju nosi život.

U njegovu stvaralaštvu vidljiva je duboka potreba za nadovezivanjem na bogato ljudsko iskustvo, kao i snažna prisutnost u svom vremenu kroz prihvaćanje modernih izraza, koji su mu omogućili da bude razumljiv svojim suvremenikima.

S obzirom na bogatstvo opusa, različitost faza i zanimljiv svjetski život koji je vodio, ne može se obraditi svaki detalj njegova života niti o svemu dovoljno reći. Bio je iznimna osoba i umjetnik, na što upućuju mnoge zanimljivosti iz biografije te njegov osobit pogled na umjetnost i život.

Djetinjstvo je proveo s obitelji u Otavicama kod Drniša, gdje je najviše boravio u prirodi, čuvajući ovce podno planine Svilaje, izrađujući predmete od drveta i kamena, spavajući pod zvijezdama. Kada su ga u kasnijim godinama pitali zašto je svojim kućama davao tako visoke stropove, on bi odgovorio: "Mnogo je godina moj strop bilo nebo." Otac mu je klesao i izradio mnoštvo ukrasnih predmeta na prozorima i vratima starih kuća svoga kraja, pa je to bio njegov prvi doticaj s dlijetom i kamenom. U njemu je postojao velik talent za koji je trebalo samo vrijeme i pomoć da se u potpunosti razvije.

Među Meštrovićevim prvim istaknutijim uradcima bilo je raspelo napravljeno po prvoj narudžbi. Već je tada znao procijeniti vrijednost svog rada, jer kada mu je naručitelj isplatio iznos, odbio je novac jer je smatrao da je nedovoljan i odlučio je radije pokloniti svoj rad. Ubrzo su ga otkrili obrazovani mještani. Jedan od njih, načelnik Drniša Nikola Adžija, u gostionici je zapazio njegove crteže likova iz epskih pjesama ispod kojih

su bile napisane pjesme u jedanaesterцу. Okupio je utjecajne ljude iz okolice i dogovorio njegovo daljnje naukovanje u radionici klesara Bilinića i njegove žene slikarice Regine Vechietti. Zahvaljujući financijskoj pomoći bečkog industrijalca Alexandera Königa, s osamnaest godina odlazi u Beč da bi se pripremio za upis na Umjetničku akademiju. Nekoliko mjeseci je pripremao prijemni ispit kod profesora Otta Königa, položio ga s reprodukcijom Michelangelova djela *Pieta* i dvije skulpture poprsja te, bez obzira na nepotpuno prethodno obrazovanje, bio primljen za redovnog studenta.

Učio je od starijih umjetnika svoga vremena. Kod Meštrovića se primjećuje utjecaj impresionizma, Rodina, secesije, Otta Wagnera, samoukog kipara Franza Metznera, monumentalnosti Bourdellea te Maillolovih ženskih aktova... Proučavao je umjetnost bečkih muzeja, antike, zlatnog doba Grčke, talijanskih majstora... Dane i dane provodio je u muzejima i podrumima Louvrea gdje se divio i monumentalnim skulpturama drevnih kultura: Asirije, Babilona, Egipta te arhajske Grčke.

Oslanjanje na tradiciju i znanje svojih prethodnika omogućilo mu je da nađe vlastiti put. To je lijepo izrazio povjesničar umjetnosti Duško Kečkemet, autor monografije *Život Ivana Meštrovića*: "Teško ga je staviti u jedan umjetnički pravac. Njegova bogata i raznolika (često oprečna) djelatnost izmiče iz povijesno umjetničkih okvira. Nije bio avangardan koliko neki njegovi suvremenici, ali je posjedovao ono što oni nisu: zrelu sintezu čitave bogate prošlosti."

Ono što ga je izdvajalo bio je stav prema umjetnosti; nije mogao zamisliti umjetnost bez ciljeva i ideala kojima je težio, bez ljepote i vrijednosti, suštine i

Domagojevi strijelci, Zagreb

Daleki akordi, Split

sadržaja – samo s osobnošću i originalnošću. Isticao je čovjekov božanski potencijal koji je uvijek provlačio kroz svoja djela, bez obzira jesu li ona bila povijesne, religijske ili simboličko-metafizičke tematike.

U mladosti je bio ponesen patriotskim osjećajima i potrebom za oslobođenjem južnoslavenskih naroda od represije i stranog utjecaja, koja je izražena u *Kosovskom ciklusu* i ideji *Vidovdanskih hrama*. *Meni je lebdjelo pred očima da pokušam dati jednu sintezu popularnih narodnih ideala i njihova razvitka, da izrazim kamenom i gradnjom kako je duboko u svakome od nas usađena uspomena na najveće momente i na najodlučnije događaje u našoj povijesti – stvarajući u isto doba jedno središte za nade u budućnost, posred prirode i pod vedrim nebom.*

Veliki utjecaj na njega imala su i svjetska zbivanja, posebno tragični događaji Prvog svjetskog rata, koja su ga potaknula na dublja promišljanja i zaokret u stvaralaštvu. Sve ga više okupiraju religiozne, općeljudske teme, što je rezultiralo nastankom niza vrijednih skulptura s biblijskim motivima: *Odmah nakon balkanskog rata, a osobito svjetskog rata, meni se učinilo da je premalen ideal jednoga naroda, prema svim žrtvama i prema pravoj pobjedi svih. Nu, pobjeda svih može biti samo ako ne bude "prijatelja" i "neprijatelja",*

kada budemo svi braća i ljudi. Eto, u nizu tih ideja došao sam na predmete iz Biblije. Osjećaj opće patnje čovjeka zauzeo je otada jače mjesto od patnje samo svog naroda.

Kasnije, njegove težnje i motivi postaju sveobuhvatniji, vezani uz bogatu ljudsku tradiciju, mit, simbole, uz težnju zajedništvu i univerzalnim vrijednostima. *Iz težnje za općom harmonijom nastale su i moje novije stvari, one s muzičkim i melodijskim motivima. One su izraz želje i osjećaja harmonije između nas i svijtu stvari. Ako uspijemo da bar na momente postignemo harmoniju između nas i svega oko nas, to je već nešto. Doći će jednom i oni koji će postići trajnu harmoniju.*

Tu njegovu osobitost prepoznali su i drugi, tako da je 1911. godine, povodom izložbe fragmenata *Kosovskog ciklusa* u Rimu, kritičar talijanskog časopisa *Messenger* pored fotografije remek-djela konjaničkog lika *Kraljevića Marka* napisao: "Jedna nova umjetnost, elementarna i veličanstvena... pojavila se poput neočekivanog zvuka trube – i mi shvaćamo da nije danas potrebna obnova tehnici umjetnosti, već njenoj srži, inače će opadanje naše civilizacije postati neminovno".

Same Meštrovićeve misli, kao i nastojanja u umjetničkom stvaralaštvu također na to ukazuju: *...Pravo umjetničko nastojanje treba da je produžena cvrčkova predsmrtna pjesma, treba da je pjesma i molitva u isti mah; a ono što sadrži, da je izvan dimenzija i vremena, ono treba da otkriva ono što drugi ne znadu i ne vide, a ne da oponaša ono što drugi površno vide i površno poimaju, da razotkrije istinu koja jeste, a ne koja se pričinja. ...Povezanost duhovna i osjećajna vodi nas sve uvijek na iste izvore koji su isti ma koliko im promjenljive boje ili šum, tok i pritisak im je isti: traženje harmonije sveukupnosti, koju se naziva pravdom, istinom, ljepotom, mudrošću...*

Njegov doprinos tako nije u novom stilu niti u novom pravcu, nego u snazi, emociji, dubokim univerzalnim ljudskim težnjama i vrijednostima koje je uspio izraziti kroz svoja djela.

Mnogi suvremenici divili su se njegovu stvaralaštvu, bez obzira na to što nije bio sasvim suvremen. Neki su ga čak smatrali jednim od najvećih u svom vremenu. Rodin, s kojim je Meštrović prijateljevao do kraja svog života, jednom je prilikom izjavio: "Meštrović je najveći fenomen među kiparima". A kada su ga pitali tko će ga zamijeniti kada umre, rekao je: "Ne brinite, Meštrović je veći od mene".

Norman L. Rice, direktor umjetničke škole u Syracuseu, u kojoj je Meštrović proveo nekoliko poslijeratnih godina kao profesor kiparstva, za njega je rekao: "Meštrovićeva velika djela imaju kvalitete vječnosti po svojoj umjetničkoj snazi koja ne ovisi ni o njihovom stilu ni o pomodnim strujama", dok je likovni kritičar Gerge A. Cevasko 1959. godine izjavio: "Da je Meštrović najveći lik u skulpturi dvadesetog stoljeća, o tome nema sumnje. Ali budućnost će mu odrediti mjesto među najvećim kiparima u povijesti".

Sam se inspirirao velikanima, povijesnim ličnostima, kojima je posvetio velik dio svog rada. Ponosio se i svojom zemljom i ljudima, kao što se divio i poštovao sve one koji su poticali humane i kvalitetne promjene, one čiji su život i stvaranje ostavili trag izvan njihovog

Zdenac života, Zagreb

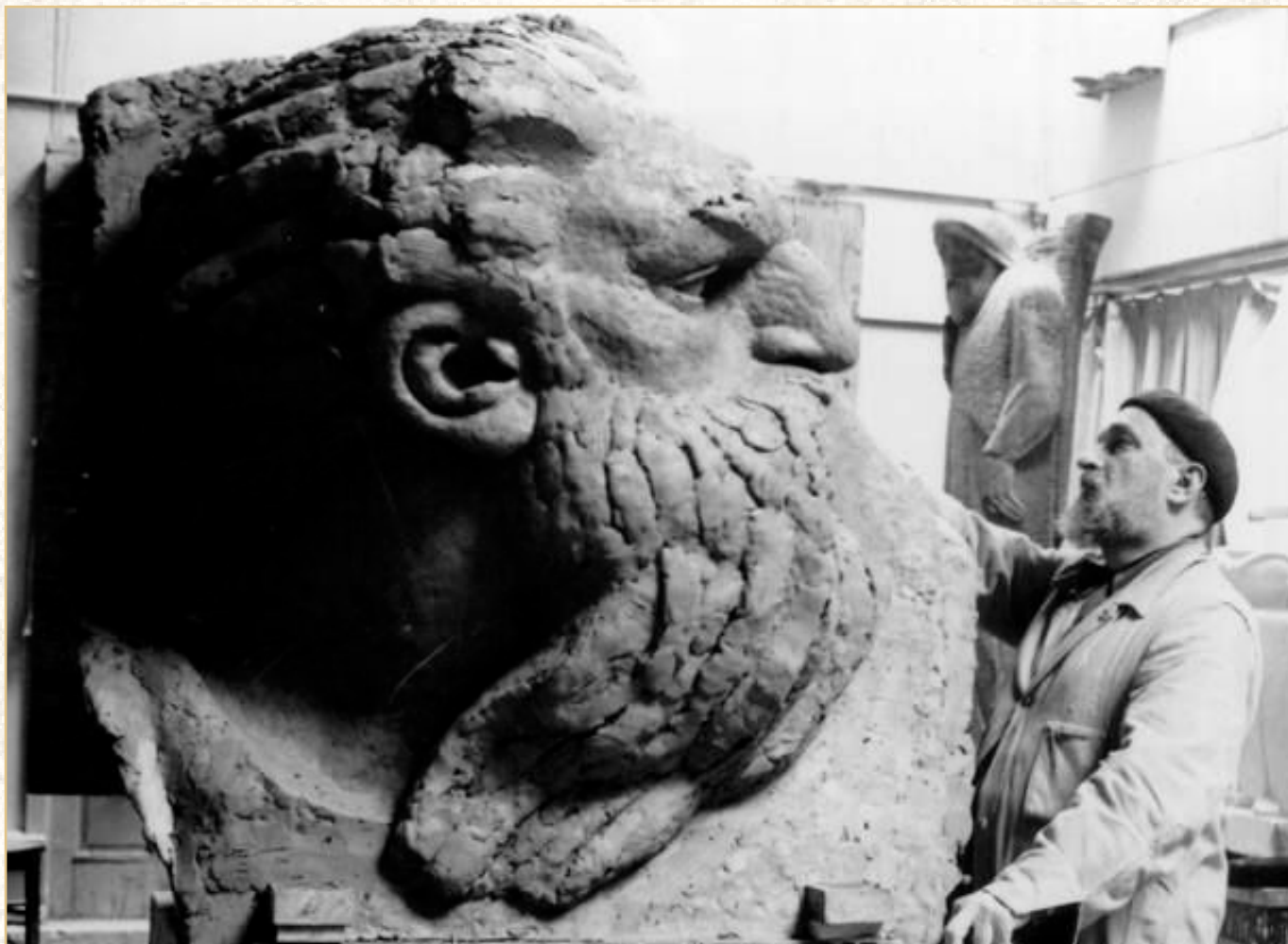
Indijanac s kopljem, Chicago

vremena i koji su na njega utjecali kao na umjetnika i čovjeka. Tolstoj je na njega imao veliki utjecaj u mladosti, Michelangelo je za njega bio najbolji kipar svih vremena, Juraj Dalmatinac mu je bio prvi veliki uzor, zatim Rodin, Goethe, Ruder Bošković, Marulić, Grgur Ninski, Njegoš, Tesla... svi oni čije je skulpture s ljubavi i poštovanjem izradio.

Smatrao je da su istinski vrijedna djela ona koja ne žive samo unutar jednog povijesnog razdoblja nego ga nadilaze jer su dohvatila bar djelić univerzalnog, trajnog, vječnog. *Radimo li samo za ovaj vijek, slabo će to preživjeti u drugim vjekovima.* Ovaj vijek treba da je namijenjen vjekovima.

Posebno se divio Michelangelu i njegovu stvaralaštvu, a svoja promišljanja o njegovoj umjetnosti objedinio je u knjizi eseja *Razgovori s Michelangelom*. Za njega je Michelangelo odredio kriterije i ideale koje je i sam težio ostvarivati, i u njemu je prepoznao veličinu koja mu je davala poticaj i snagu: *Naša djela na zemlji nisu drugo do otisci krila naše duše, koja iako nisu vjekovječna, ali su otisci besmrtnog bića. ...Iako nijedno djelo nije vječno, ono treba biti barem sjena vječnosti.*

Bio je poput njega: slikar, kipar, arhitekt, pisac, pjesnik, filozof – dubok i neumoran tragalac. Vjerovao je da stvarno biti umjetnik znači prenositi metafizičke,

Glava Mojsija, Notre Dame

Imam osjećaj da će moje najljepše skulpture ostati u brdima u litici neotkrivene – bar ne od mene – i da će se na njima odmarati orlovi, promatrati i mjeriti visinu kroz koju prodiru sunčane zrake, što daju život i zovu k sebi; a ja sam iz gornjih naslaga, ispečenih suncem i izgrizenih olujom i vremenom, rezao i pripremao tek makete za prave likove u velikim blokovima. Nikakva isprika za mene, jer sam i ja imao polugu u ruci kao i poneki davno prije mene koji je odvalio iz dubljega.

filozofske, opće i univerzalne ideje koje dotiču bilo kojeg čovjeka, bez obzira na svaku razliku. Nastojao je iskreno prenijeti ono u što je vjerovao, ono što je za njega predstavljalo ideal ljepote, čovjeka i dubokih ljudskih težnji. Svoje ideje prenosio je djelima, ali i riječima, kao svjetionik i podrška. Ni mi nismo za to da se udaraju neke granice ili da se mladima sputava duh u bilo kojem smjeru. Naprotiv, želimo u mladima pobuditi volju i dati im zamaha da upoznaju sve što je stvorilo čovječanstvo, ali da nastave ondje gdje su najbolji prestali, a ne da se vraćaju u nezrelo djetinjsko doba i da neznanje maskiraju tobožnjom istančanošću ukusa, što je ponajčešće samo izraz i dokaz površnosti

i odsutnosti dublje duševne kulture i onih koji, tobože, imaju što reći, i onih koji u toj pomodnosti nalaze neki sadržaj, a sve skupa je samo obična obmana, običan blef. Iskrenost sa samim sobom, kao i s drugima, aksiom je svake prave umjetnosti i svakoga stvaralačkog rada, a zadovoljiti ga može samo najsavršeniji način izražavanja.

Kao i mnogi drugi veliki umjetnici, nije prestao raditi i poučavati, smatrajući da je dotaknuo tek dio onog što bi se moglo ostvariti. U njemu je uvijek tinjala nada u neko bolje sutra, savršenije izvedbe, nova postignuća, naprednije ideje dostojne čovjeka. ☞

MEDEN AGAN

NIČEG PREVIŠE

Meden agan je drugi najslavniji natpis na Apolonovu hramu u Delfima. Prvi, nama poznatiji, *Gnothiseauton* ili *Upoznaj samoga sebe*, Sokrat je prihvatio kao glavnu vodilju svoje filozofije.

Izreka *Meden agan* poznata je još i u obliku *Metro-nariston*, što znači *Umjerenost je najbolja*, te u verziji *Pan metrionariston*, odnosno *Sve u umjerenim količinama*, *Sve s pravom mjerom* ili *Umjerenost u svim stvarima*.

Izreka *Meden agan* navodi na umjerenost, jednu od temeljnih vrlina grčke filozofije, vrlinu koja je na ovaj ili onaj način bila uključena u gotovo sve antičke filozofske sustave.

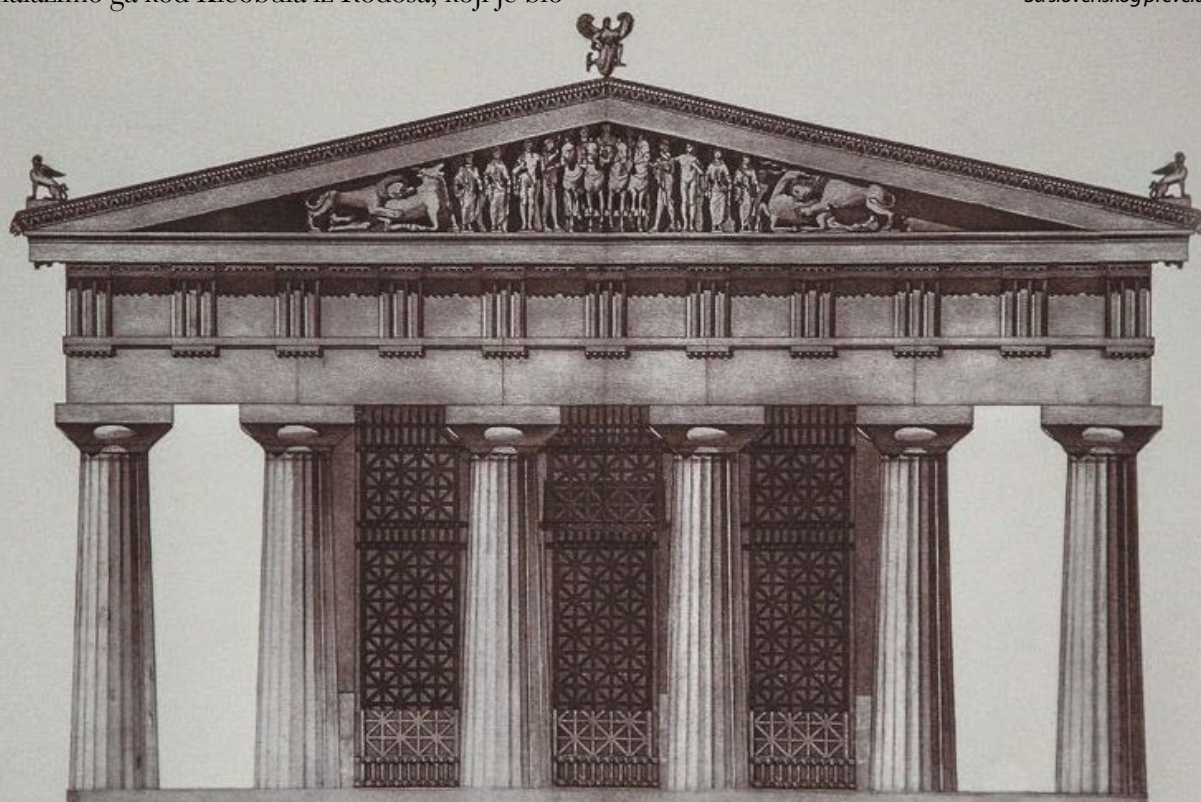
Prvi trag pojma umjerenosti datira iz VI. st. pr. Kr.; nalazimo ga kod Kleobula iz Rodosa, koji je bio

jedan od sedam grčkih mudraca, dok je prve rasprave o umjerenosti i zlatnoj sredini zapisala Pitagorina žena Teano.

Platon umjerenost uvrštava među četiri temeljne vrline, zajedno s hrabrošću, razboritošću i pravednošću. Zlatnu sredinu je u grčkoj filozofiji proslavio i Aristotel svojim djelom *Nikomahova etika*, u kojem tvrdi da je najbolji put uvijek *srednji put* između dvije krajnosti, između viška i nedostatka, između pretjeranog djelovanja i pasivnosti.

U kineskoj filozofiji kod Konfucija nalazimo slično "učenje o sredini". Budistički *osmerostruki plemeniti put* naziva se i *srednji put* te zagovara umjerenost i izbjegavanje krajnosti, što omogućava pravilno djelovanje u prolaznom i promjenjivom svijetu *samsare*. ☸

Sa slovenskog prevela: Maja Tokić

PATOMSKI KRATER

GNIJEZDO OGNJENOG ORLA

Andela Marković

Na jugoistoku Sibira, u oblasti Irkutsk, u gustom i divljoj tajgi na rubu 1350 metara visokog brda nalazi se neobična krečnjačka formacija. Za nju je znalo svega nekoliko lokalnih stanovnika sve dok je 1949. godine nije otkrio geolog Vadim Kolpakov za vrijeme ekspedicije koja je izrađivala geološku kartu Rusije. Prvo je pomislio da se radi o rudarskom kopu ili arheološkom lokalitetu, ali je te pretpostavke brzo odbacio jer nisu bile u skladu s poviješću i tradicijom tog kraja gdje žive Evenki i Jakuti koji se pretežno bave stočarstvom. Pokušavao je pokrenuti znanstvenu ekspediciju, međutim za nju se dugo nisu mogla pronaći financijska sredstva.

Formacija je nazvana *Patomski krater*, po rijeci Patom koja protječe u blizini i po kojoj je nazvana čitava visoravan. Ubrzo je nastao i naziv *Kolpakov stožac*, a lokalno ga je stanovništvo nazivalo *Gnijeздо ognjenog orla*.

To brdašce od razbijenih krečnjačkih blokova kao da raste iz guste tajge. Promjer mu je oko sto pedeset metara, a visina oko četrdeset metara. Kruna krnjeg stošca je u obliku prstena, a u njezinom središtu je manje brdo, visoko oko dvanaest metara.

Ravnatelj Instituta za proučavanje Zemljine kore, akademik Dmitrij Gladkočub, smatra da nije ispravno ovu krečnjačku formaciju nazivati kraterom. Prije svega, jer se pod kraterom podrazumijeva udubljenje dok ovdje postoji uzvišenje, a i zato što se uz krater vezuju reljefne

forme koje nastaju uslijed pada kozmičkih tijela, što u ovom slučaju nije znanstveno potvrđeno.

Analizom godova drveća koje raste u blizini, znanstvenici su pobliže procijenili starost ovog lokaliteta. Iako razni izvori navode različite informacije, opći je zaključak da je Patomski krater star između dvjesto pedeset i petsto godina.

Nakon što je ovaj fenomen dobio pažnju šire javnosti, razvio se popriličan broj teorija o njegovu nastanku: od onih koje su bile pod uplivom lokalnih praznovjerja do suvremenijih, koje spominju vanzemaljce i nuklearne elektrane. Od 2005. g. započela su ozbiljnija znanstvena istraživanja koja su opisala određene anomalije, ali i postavila zanimljive hipoteze.

Dok su analizirali godove obližnjeg drveća kako bi utvrdili starost Patomskog kratera, znanstvenici su primijetili neobičnu pojavu. Naime, godovi nastali u razdoblju kada se pretpostavlja da je nastao i krater, znatno su širi od ranijih ili kasnijih godova, što znači da drveće na tom mjestu pokazuje znakove ubrzanog rasta. Budući da je slična pojava zabilježena i nakon

Vadim Kolpakov

černobilske katastrofe, zaključeno je da bi uzrok mogao biti povećana razina radijacije.

Ekspedicija geominerologa Alexandera Dmitrieva s Nacionalnog tehničkog sveučilišta Irkutsk ustanovila je magnetsku anomaliju, odnosno povećanje intenziteta Zemljina magnetskog polja na tom području. To može biti rezultat djelovanja magnetskih minerala i stijena koje se nalaze ispod površine, a koje sadrže mineral magnetit. Njegova je pretpostavka bila da potječu od bogatog nalazišta željeza smještenog na oko sto pedeset metara ispod površine.

Postoje tri značajnije hipoteze koje su utemeljene na dokazima pronađenim na samom lokalitetu.

Prva hipoteza, da je Patomski krater nastao padom meteorita, dugo je bila popularna. Uporište je nalazila u Tunguskoj eksploziji koja se 1908. godine dogodila u susjednoj, sedamdesetak kilometara udaljenoj Krasnojarskoj oblasti. Međutim, nakon utvrđivanja starosti Patomskog kratera, zaključilo se da je postojao i prije Tunguske eksplozije te je ova teorija pala u vodu.

Na znanstvenoj konferenciji koju je 2010. godine organizirao Rudarski institut u Sankt Peterburgu na temu Patomskog kratera, vodeći znanstvenici Ruske akademije znanosti odbacili su hipotezu o njegovom meteoritskom porijeklu.

Prema drugoj hipotezi, koju je iznio geolog dr. sc. Alexander Pospeev, Patomski krater je vulkanska struktura nastala djelovanjem plina. On navodi da se krater formirao oslobađanjem tekućeg vodika, a emisija topline koja je potom uslijedila potaknula je ubrzani rast drveća, fenomena do tada pripisivanog radijaciji. Prvo se dogodila velika eksplozija koja je stvorila stožac, a zatim je druga eksplozija izbacila plin u njezino središte i formirala manje brdo. *Iako još uvijek nije otkriveno porijeklo kratera, sa sigurnošću možemo reći da je njegovo porijeklo zemaljsko*, zaključio je Pospeev.

Treća hipoteza koju su izložili znanstvenici govori da je krater nastao prilikom tzv. *freatske erupcije* koja sadrži samo vodenu paru. Sakupljeni podaci omogućili su da se pretpostavi da je Patomski krater ustvari *krio-vulkan* – ledeni vulkan, vrlo rijetka pojava na Zemlji, ali postoji na nekim drugim planetima i njihovim satelitima. Znanstvenik Dmitrij Gladkočub objašnjava da se tijekom dugogodišnjeg smrzavanja podzemnih voda površina tla ispupčila. Uslijed promjene klime i zagrijavanja, led se unutra otopio, a središnji dio uzvišenja je propao pod silom teže formirajući takvu strukturu. Međutim, vrlo je izgledno da se i dalje formira.

Ovaj neobičan fenomen samo potvrđuje da priroda krije mnoge tajne. Njihovo otkrivanje potiče nas na proučavanje zakona koji uređuju svijet čiji smo dio i mi sami. ☸

**Samo je jedan
kutak svemira
koji sigurno
možete učiniti
boljim –
to ste vi sami.**

Aldous Huxley

